

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2023-29-1-8>
УДК 1:316.61

Ксенія Зборовська

Експерти, експертність і філософія

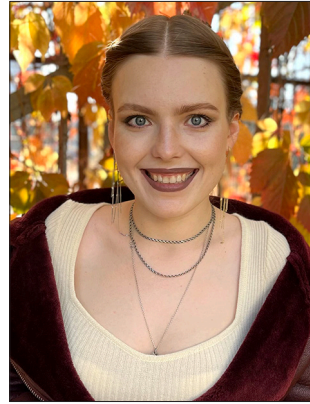
У цій статті окреслено актуальність і значущість філософського аналізу суті експертності, як завдяки зверненню до вже наявних на працювань західних колег в межах «філософії експертизи», так і через пропозицію авторського бачення даної проблематики. Завдяки постулюванню значимості експертизи саме як соціального феномена, перенесено акцент з самого експерта на тих дієвців, які послуговуються його експертизою.

Основна частина статті присвячена авторській концепції трьох вимірів експертизи: онтичного, деонтичного, епістемологічного. Онтичний вимір експертизи охоплює ті феномени предметно-чуттєвого світу, які відображають базис компетенції експерта та його долученість до спільноти фахівців. Але оскільки експертиза є соціальною діяльністю, а не приватною справою окремої людини, тому окрім онтичного виміру контекстуально завірених компетенцій в ній є обов'язковою наявністю особливої відповідальності від імені експерта, що приводить до розмови про деонтичний вимір. Оскільки епістемічний вимір є одним з найбільш обговорюваних в контексті філософії експертизи, його висвітлення виявляється найбільш складним і цікавим в межах даної роботи: у статті було піднято питання двостороннього характеру знання, епістемічних умов якості експертизи, таких як розуміння (відповідних термінів, аргументів тощо) і наявності пропозиційного обґрунтування. Здійснено обґрунтування необхідності одночасного врахування усіх трьох вимірів під час аналізу реальних експертиз.

Окрім того, апелюючи до реальних соціальних практик, у другій частині статті було здійснено спробу показати, що звернення до філософського аналізу підвалин експертності закладено в основу європейської цивілізації ще сократівськими розвідками. Сократ почав перевіряти епістемічну цінність античних експертів з огляду на суспільно-політичну кризу того часу, в тому числі – кризу в гуманітарній сфері.

Такий попередній огляд даної проблематики має спровокувати обговорення, висловлення певних оцінок та зауваг, що переросте у вже повноцінну фахову дискусію.

Ключові слова: філософія експертизи, експертність, експерт, епістемічна цінність, відповідальність, Сократ.

Вступ

Соціальний вимір життя людини передбачає, що ми змушені визнавати більш епістемічно цінними судження певних людей, яких ми називаємо експертами. Ми повсякчас покладаємось на чийсь експертність, адже люди приречені не лише на свободу, як казав Сартр, але й на довіру. Чи то буде провідник(ця) у вагоні, а ми питатимемо про найближчу зупинку, чи лікар, що прописує нам лікування, чи політичний експерт, що пояснює ситуацію на фронті чи то напрям розвитку політики Туреччини, – усе це той масив інформації та базових знань, який людина не може охопити самостійно, і їй доводиться покладатись на експертну думку інших. Ми змушені віддаватись владі експертів, які створюють дискурсивні структури нашого життєсвіту. Як каже апологет експертності Джон Гардвіг, «раціональність іноді полягає у відданому слідуванні епістемічній авторитетності та, отже, у пасивному та безкритичному прийнятті того, що нам дано на віру» [Hardwig 1985: 343].

Чому ж ми довіряємо своє життя людям, фаховість думки яких нам бракує знань перевірити? Чи не створює це «тиранію експертів» (за висловом Норини Гертц [Hertz 2013: 81])? Це питання розглядається не лише психологами й соціологами, але й філософами. Останні десятиліття можна говорити про розвиток такого напрямку, як «філософія експертизи», а в журналі «*Toroi. An International Review of Philosophy*» (видавництво Springer) цілий випуск 2018 року присвячено цій темі.

У цьому невеличкому тексті я спробую, спираючись на базові проблематики філософії експертизи, що ними переймаються сучасні дослідники, висловити власні зауваги щодо феномена експертності.

Виміри експертності

Наша відповідальність і свобода як свідомих дієвців в суспільному просторі проявляються саме в тому? кому і чому ми довіряємо як експертам, які критерії ми до них висуваємо і чи висуваємо взагалі. У згаданому мною на початку журналі фахівці з філософії намагаються відповісти на такі питання:

- Які бувають експертизи?
- Чи існує знанневий (когнітивний) поріг для того, щоб бути експертом?
- Що таке експертні знання і як їх представляти?
- Як неспеціаліст може визначити експертів і раціонально відрізнити експертів від шахраїв?
- Що таке метаекспертиза, хто нею володіє і які критерії для неї?
- Чи можуть бути раціональні розбіжності між експертами, і якщо так, то як це пояснити?

- Чи є у нас якась розумна альтернатива експертизі чи наша довіра до експертів просто неминуча?
- Індивіди чи колективи: що є належним предметом експертизи?

Особливо цікавою є заувага Кристіана Куаста щодо розрізнення понять «компетентність» та «експертність», адже «компетентність» є якістю, яку суб'єкт набуває самостійно і не може втратити через чужу агентність; натомість «експертність» передбачає конституювання іншими агентами, з огляду на користь «експерта» для соціуму [Quast 2018]. Схожу думку у своїй статті постулює Алвін Голдман: «Людина S є експертом у сфері D, якщо і тільки якщо вона має здатність допомагати іншим (особливо некваліфікованим особам) вирішувати різноманітні проблеми у D або виконувати різні завдання у D, які останні не змогли б розв'язати або виконати самостійно. S може надавати таку допомогу шляхом передачі некваліфікованій особі (або іншому клієнту) своїх унікальних знань або навичок» [Goldman 2018: 4].

Таке окреслення експертизи саме як соціального феномена переносить акцент з самого експерта на тих дієвців, які послуговуються його експертизою. Принаймні, це можна взяти за точку відліку, поставивши перше питання: а що нам потрібно від експертизи? Вже згадуваний мною Кристіан Куаст в іншій своїй роботі пов'язує функцію експертизи з цілями «клієнтів експерта»: «Концептуальна функція (точка, роль) експертизи полягає в тому, щоб суттєво покращити соціальне розгортання наявних агентських ресурсів, придатних для відповідних цілей клієнта(ів)...» [Quast 2018: 23]. Якщо висловлюватись максимально побутовою мовою, то нам від експертизи потрібен певний результат. Він буде виражатись чи то у власне результативності прописаного нам лікування, чи то в адекватному доповненні наших уявлень про світ ще одним пазликом про, наприклад, політику Китаю, що дасть нам можливість краще розуміти подальші рішення і висловлювання представників уряду КНР. Досягнення бажаного результату у власних цілях можливо за умови, якщо експертиза, на яку ми покладаємось, є якісною і контекстуально відповідною. Щоб концептуалізувати ці ефемерні поняття, я виділяю три виміри експертизи: онтичний, деонтичний, епістемологічний.

Онтичний вимір охоплює суще, яке має предметно-чуттєвий характер, це щось базисне, що в певних контекстуальних умовах має сенс. Коли люди на підтвердження експертності надають дипломи, свідоцтва та сертифікати – мова йде як раз про онтичний вимір, бо це те, що в конкретному контексті є буквально тим предметно-чуттєвим, що відсилає до певної «освітньої та/чи наукової реальності». Як би високо ми не ставили досвід практичного втілення компетенції експерта, все ж важливим базисом цієї компетенції має бути долученість фахівця до спільноти

фахівців, що забезпечує ознайомленість з історичним розвитком методології та теорій в межах предмета експертизи. Адже сам цей предмет, а також методологію та термінологію для його опанування, було сформовано в історичному процесі досліджень та розробок завдяки запитам і гіпотезам дослідників минулого. Наявність у експерта такого бекграунду є необхідною умовою довіри до нього. Реалізація цього виміру експертності, звісно, має певні межі. По-перше, досить часто ми не задумуємось про достовірність диплома того чи іншого фахівця чи взагалі про його наявність аж до того моменту, коли випадок чи висловлювання авторитетної особи ставлять під сумнів фаховість експерта. Джеймі Уотсон влучно зазначає: «Демонстрація компетенції в певній сфері, хоча і є важливим показником експертизи, не є концептуально ідентичною зі статусом експерта, і це можна пояснити щонайменше двома причинами. По-перше, експерт може бути експертом, не виявляючи перед потенційними свідками жодних ознак такої компетенції. Навіть якщо для того, щоб стати або бути офіційно визнаним експертом, потенційний фахівець повинен продемонструвати ознаки компетенції колегам або потенційним партнерам у сфері, він може розвивати цю компетенцію і володіти нею незалежно від будь-якого вияву» [Watson 2018: 41]. Тобто, переважно, віддаючи кредит довіри певному експерту, ми автоматично віддаємо його також і тій фаховій спільноті, до якої він належить, перекладаючи на них обов'язок у досвідченні компетентності обраного фахівця. По-друге, дипломи (і взагалі документи) не завжди і не всюди дійсні, у них є обмеження у дії, як територіальні, так і фактичні. Людина з українським дипломом юриста не може вести практику в Британії – досить банальний факт. Та чи усвідомлюємо ми це, коли довіряємо експерту, який висловлюється щодо специфіки англійської юриспруденції?

Онтичний вимір експертності може бути гарантією якості експертизи лише в утопічних ідеальних умовах, та все ж нехтування ним може призвести до досить болісних наслідків, в першу чергу – для фахової спільноти, до якої належить експерт (чи псевдоексперт).

Деонтичний вимір відсилає нас до першопочаткової тези цієї статті про те, що експертиза – це соціальна діяльність, це не щось суто індивідуальне, тому в ній має бути не лише онтичний вимір контекстуально завірених компетенцій, а й особлива відповідальність від імені експерта. Успішна реалізація компетентності як у соціальній, так і в фаховій спільноті не є гарантією реальної експертності дієвця, так само як і його публічність. Вже згадуваний мною Джеймі Уотсон акцентує увагу на тому, що «ті, хто володіють «темним мистецтвом риторики» (використовуючи фразу Девіда Коуді), можуть переконати навіть справжніх експертів, що вони компетентні, хоча насправді це не так [Watson 2018: 41]. У поточному 2023 році ми мали яскравий приклад того, як наданий со-

ціумом кредит довіри експерту, не виправдався: мова про скандальний випадок з «психологом та психіатром» Спартакосом Субботою. Виявилось, що вищої освіти в галузі психіатрії у нього немає, як і не є афілійованою його освіта на освітньому рівні «Магістр» закордоном, що робить отримане ним PhD недійсним. Здавалось би, мова про дипломи, а отже – про онтичний вимір його експертності. Але з огляду на вже зазначене мною вище, найбільша проблема в експертності даного «фахівця з психотерапії» – саме в непропрацьованості деонтичного виміру його експертизи: якби він мав сміливість взяти на себе відповідальність за власний епістемічний продукт, він би здобув якісну освіту, усвідомлюючи важливість набуття ряду компетенцій (яких йому явно не вистачає, з огляду на певні некваліфіковані висловлювання стосовно власної галузі досліджень). І тут ми отримуємо парадокс: коли людина стає експертом заради того, щоб бути експертом, – це найчастіше спричиняє нормативну невідповідність між реальною епістемічною цінністю компетенцій суб'єкта та тією епістемічною цінністю, якою соціум наділяє суб'єкта. Чим більший «лаг» між цими значеннями, тим більше авторитет експерта ґрунтується не на його знанні, а на певному маніпулюванні вподобаннями його «клієнтів». Експерт відповідальний за те, щоб цей «лаг» був якомога менший, адже його збільшення призводить до непередбачених наслідків як в тій соціальній сфері, на яку впливає експерт, так і в особистому досвіді окремого «клієнта». Керованість та передбачуваність (хоча б часткова) наслідків та результатів певної експертизи є невід'ємною складовою якісної експертизи, яка може принести благо для соціуму.

Отже, експерт відповідальний за власну експертизу, а справжня експертність невіддільна від особистої відповідальності за її наслідки.

Епістемічний вимір є одним з найбільш обговорюваних в контексті філософії експертизи. Дійсно, по-перше, ми маємо розуміти про що говорить експерт, і цей процес має двосторонній характер: наше розуміння залежить не тільки від прозорості пояснення, але й від нас – наскільки в нас є можливість і базис для того, щоб глибоко зрозуміти. При чому глибина необхідного розуміння тут також дуже контекстуальна. Коли провідник(ця) говорить нам, що наступна зупинка за 15 хвилин, стояти-мемо годину, а за рогом є смачні пиріжки з какао, то нам необов'язково випитувати у неї прізвище упорядника розкладу та дату її останнього досвіду споживання тих пиріжків. Коли нам щось прописує лікар, нам вже треба хоч трохи розумітись на діючих речовинах препарату, можливих побічках та відповідності цього препарату до нашої ситуації (як, наприклад, з антибіотиками, які можуть прописати не за AWARe-класифікацією). Ми, як пацієнти, навряд чи здужаємо ознайомитись з усіма тими підручниками й матеріалами, на яких вчився наш лікар, щоб фахово оцінити нашу проблему, та й розпитувати його про кожен до-

свід подібного лікування – навряд чи доречно, проте рівень нашої обізнаності має вже бути вищим, ніж в попередньому випадку. Ну і якщо ми слухаємо соціально-політичного експерта, то тут вже ми маємо бути максимально обізнані: які він має погляди на соціально-політичну сферу, які цінності сповідує, що він казав раніше, які він проставляє акценти та як інтерпретує факти, звідки у нього ці факти, на кого він посиляється, в якій спільноті з'являється... Цей список можна продовжувати до нескінченності.

І тут ми переходимо до другого і, власне найголовнішого моменту в епістемічному вимірі: коли філософи розглядають експертизу в термінах епістемічних властивостей, вони зазвичай роблять акцент або на якості чи істинності знань експерта, та/або на обсязі цих знань. Так, Девід Коаді, Алвін Голман та деякі інші роблять акцент саме на тому, чи базується експертиза на справжніх переконаннях (*true beliefs*) експерта. Для деяких інших дослідників важливими є фактичність знань чи логічно правильно побудована аргументація (серед них Селфорд Голдберг, Стефен Тьорнер, Брюс Вайнштайн та ін.). Мені ж найближчою є позиція вже згаданого мною Джеймі Уотсона, який наголошує на неможливості чіткого розділення таких епістемічних умов якості експертизи, як розуміння (відповідних термінів, аргументів тощо) і наявність пропозиційного обґрунтування. Так, Дж. Уотсон зазначає: «У той час як знання традиційно розглядалися з позицій індивідуальної епістемології, когнітивна (*cognitive*) експертиза є неодмінно соціальною. (...) Найсильніші прояви експертизи потребують спільноти епістемічних авторитетів, яка допомогла б підтверджувати, спростовувати та уточнювати твердження, які робить висунутий експерт. Це означає, що умови для експертизи тісніше пов'язані з її симптомами (*symptoms*), ніж у традиційних випадках знання. Якщо питання про те, чи *знає* хтось, в принципі недоступне для нас, ми можемо відійти до слабших епістемологічних понять, таких як обґрунтування або відповідальність. Якщо питання про те, чи є хтось експертом, в принципі недоступне для нас, не існує очевидної альтернативи. Те, що ми розуміємо під експертизою, значною мірою визначається тим, що ми можемо ідентифікувати на практиці. Через це я стверджую, що якщо ми приймаємо веритизм, ми підриваємо нашу здатність адекватно пояснити епістемічний авторитет» [Watson 2018: 41]. Власне Уотсон критикує веритизм, оскільки за такого підходу ми потрапляємо в пастку: якщо якість експертизи оцінюється виключно через ступінь наближення знань (*knowledge*) експерта до правди (*truth*), який має бути більшим, ніж у неексперта, тоді ми логічно можемо прийти до висновку, що ШІ (чи ще краще – генеративна лінгвістична модель на кшталт ChatGPT) за умови наявності максимально істиннісних вихідних даних може бути найліпшим в світі експертом (принаймні в

майбутньому). Уотсон акцентує увагу на ще кількох необхідних елементах експертизи – суб'єктивному досвіді, умінні застосовувати різноманітні методи та креативності. Більш докладно з його концепцією можна ознайомитись у вже згадуваній статті, тут я б хотіла б висловити власні певні підсумки, які проведуть нас до другої частини цієї статті. Як Уотсон наполягає на неможливості чіткого розділення цілого комплексу епістемічних умов якості експертизи, так і я наполягаю на нерозривності онтичного, деонтичного та епістемологічного рівнів експертизи, що я й намагалась проілюструвати. Неадекватність втілення експертизи в одному з цих вимірів в переважній кількості випадків (не ризикну конституювати весь обшир можливих ситуацій) впливатиме й на інші виміри: несумірність онтичного досить часто є наслідком нехтування експертом виміром деонтичного, що веде за собою втрату епістемічної цінності продукуюваної експертизи. Бувають й інші комбінації «лагів» в роботі експерта, зрештою, це залежить від його ціннісних переконань, популярності та рівня компетенції. З огляду на це, в питаннях нашого спільного з іншими життєвіту потрібен такий рівень обізнаності, що експертність стає під питанням: якщо мати достатній рівень обізнаності для ідентифікації фахівця як справжнього експерта, то власне тезу про необхідність експертів як таких можна підважити. Чи не робить цього ще Сократ?

Криза експертності і «людська мудрість»

Звернення до Сократа в цій статті спричинено не лише любов'ю і фаховим інтересом авторки до Античної філософії, але й також тим, що у згаданому мною номері журналу «Topoi. An International Review of Philosophy» є напрочуд цікава стаття Йорга Гарді (Jörg Hardy) та Маргарити Кайзер (Margarita Kaiser) під назвою «Expert Knowledge and Human Wisdom: A Socratic Note on the Philosophy of Expertise». Як влучно відзначають у ній автори, тема експертності наявна в переважній більшості сократівських діалогів Платона, і античний мислитель дійсно досить ґрунтовно пропрацював цю тему. Так, Гарді та Кайзер зробили чудову підбірку тез Сократа (в редакції Платона) про експертів та експертність, з яких можна зробити висновок, що «експерт:

(1) завжди шукає правди і бажає бути «вільним від помилок» (Хармід 171d–172a, Теетет 170a–179b),

(2) надає пріоритет спільним благам в практичному застосуванні своєї експертизи (Горгій 464c–465a, 513d–e, Алкивіад I 126a–c),

(3) досягає успіху в практичному застосуванні своєї експертизи і надає докази своєї компетентності (Лакхес 185a–186e, Хармід 171d–172a, Горгій 514d–e, Евтидем 280a),

(4) має цілісне розуміння певної сфери експертизи Д, що дозволяє їй пояснити конкретні речі, що належать до Д (Теетет 145d–с, 147с–148е, 201с–d, Горгій 464е–465а, Федр 270а–272б),

(5) здатний робити надійні прогностичні висловлювання щодо конкретних речей, що належать до Д (Теетет 178б–е),

(6) може навчати своїх експертних знань (Лахес 185а–186с, Менон 87с, Горгій 514а–515а, Алквіад I 188с–d), і, нарешті, він/вона

(7) визнає інших фахівців у тій же сфері експертизи і згоден з ними щодо фактів своєї експертизи (Іон 531d, Менон 95b, Алквіад I 111b–d)» [Hardy & Kaiser 2018: 81].

Як можна побачити, багато з цих тез перетинаються із сучасними дослідженнями в межах філософії експертизи, які я принаймні побіжно окреслювала в першій частині цієї статті. Власне з темою експертності у Сократа загалом можна ознайомитись у вищенаведеній статті (і я сподіваюсь у подальших розвідках, в тому числі, українських), тут я б хотіла спинитись лише на «Апології» Сократа, оскільки вважаю її найбільш репрезентативною для розуміння позиції саме Сократа, а не Платона.

Коротко нагадаю контекст. Криза експертності – це як раз одна з ключових тем «Апології». Сократа притягли в суд три молодики (поет, ритор і ремісник) і він змушений виголошувати промову на свій захист. Частина промови – це інтелектуальна біографія Сократа, в якій він оповідає слухачам про те, як знайшов сродну працю – допитувати людей і отримувати від цього задоволення: «Але чому дехто так радо зі мною спілкується? Ви вже чули, афіняни, – я вам сказав усю правду, що вони відчують насолоду, слухаючи, як я досліджую тих, що вважають себе мудрими, а насправді такими не є. Адже це вельми приємна річ» (Апологія 33 С [Платон 2008: 41]). Сама історія того, як Сократ віднайшов у собі таку компетенцію розпитування досить цікава: друг нашого героя з'їздив до храму Аполона, де поставив сакральне питання «А чи є хтось розумніший за Сократа?», на що піфія впевнено відповіла «немає», що задоволений Херэфонт і передав філософу. Сократ розпочав справжнє філософсько-соціологічне дослідження, намагаючись зрозуміти, якого ж характеру мудрість йому властива, що його божественна сила охрестила наймудрішим серед людей. Репрезентативною вибіркою виявились як раз провідні експерти в полісі, яких Сократ поділив на три спеціалізації: політики, поети, ремісники. Варто окремо поговорити про кожен вид цих експертів, бо їхня характеристика Сократом досить показова.

Першими були політики. Якщо коротко, то «ті, що славилися своїм розумом, видалися мені, коли я за вказівкою бога досліджував справу, ледь чи не найбільшими неуками, а інші, що вважалися гіршими, навпаки, обдарованішими». Державні діячі в процесі Сократівської розвідки виявились тими, кого ми зараз називаємо «експертами широкого профілю»

– у них не було фахової освіти чи компетенції в певній чітко окресленій сфері, лише переконання, що вони мають загальне уявлення про те, як має функціонувати політія, що було однієї з причин тогочасної кризи демократії в Афінах. Оскільки громадяни не були активними в політичних (саме *policy*, а не *politics*) справах (через лінощі й брак освіти – але це тема для окремої статті) й переймались лише особистим, суспільне відійшло на задній план і ним маніпулювали вже згадані можновладці у власних інтересах. Ну і може допустити, що виставляти себе наймудрішими у всіх державницьких питаннях цим «експертам широкого профілю» було досить вигідно. Тому коли Сократ почав викривати неосвіченість державних діячів та недовість їхньої експертизи – це їх не на жарт роздратувало, що й спровокувало досить сильну піаркампанію проти обранця Аполона.

Далі Сократ почав опитувати наступний вид експертів – поетів. Ця сцена може видатись дивною для сучасного читача: приходить Сократ, бере твори поетів, вимагає тлумачення всіх глибоких сенсів, митці ображаються і подають на нього в суд. Основний звинувачувач Сократа в суді Мелет, як раз і був головним поетом міста, а філософу він закидав безбожництво та розбещення молоді. Натомість, Сократ фактично подає на Мелета зустрічний позов за те, що той не опікується містом. Ця ситуація виявиться набагато зрозумілішою, якщо прояснити, що поети в Античних полісах відігравали досить специфічну суспільну роль, і в сучасності ми б назвали їх радше ідеологами. Вони прописували державницький наратив, пояснювали соціальний устрій (через теогонію і стосунки між богами), роз'яснювали нюанси етики та бюрократичної системи полісу. Власне античні поети – це як раз ті, хто мав би опікуватись вихованням молоді і підтримкою релігійного світогляду громадян. Але з огляду на тодішню політичну ситуацію та різку критику в їхній бік Сократом, можна зробити припущення, що вони з ідеологів перетворились на пропагандистів і маніпуляторів, які вже давно нікому нічого не пояснювали, не створювали патріотичних мемів і не опікувались добробутом міста. Ці експерти просто писували все на «божественне одкровення» і «високі матерії», які неосягненні для простих смертних, чим і роздратували Сократа. І з цього зрозуміліший закид Сократа до Мелета: «А я, афіняни, тверджу, що правопорушником є Мелет, бо він у поважній справі жартує і легкодухо позиває людей до суду, удаючи, ніби турбується і дбає про речі, на яких йому ніколи не залежало» (24 С [Платон 2008: 30]) і далі «Зрештою, Мелете, ти достатньо довів, що ніколи не турбувався про юнаків, і ясно виявляєш свою недбайливість; тобі зовсім байдуже до того, через що ти позвав мене до суду» (25 С [Платон 2008: 31]).

Що ж третім видом експертів? Ремісники виявились наймудрішими, вони були дійсно кваліфікованими професіоналами, знали свою справу і були у ній вправні. Але нестача справжніх експертів в інших, переважно

гуманітарних сферах, на них вплинула так, що «кожний з них вважав себе дуже мудрим також у всьому іншому, навіть у найважливіших питаннях, і ця разюча недоречність затьмарювала їхню мудрість» (22 D [Платон 2008, С. 28]). Тобто те, що їм доводилось бути експертами широкого профілю, знецінювало їхню справжню експертність у вузькій професійній діяльності. Така розвідка привела Сократа до думки, що «експертність», вона ж «людська мудрість» має дуже важливу рису, без якої знецінюються всі інші здобутки експерта – знати межі, як смислові, так і методологічні, поза якими власна експертність вже втрачає свою дієвість. На підтвердження того, що моя невеличка герменевтична розвідка має право на таку інтерпретацію «Апології», наведу також дуже влучний пасаж зі вже згадуваної статті Гарді та Кайзер: «Хоча Сократ вважає людську мудрість «малою або нічого вартою» (23a7), він належить до «наймудріших людей» саме через цю мудрість. Якщо людська мудрість дозволяє йому знати, що він знає і не знає, то це, превше, знання другого порядку. Саме ця мудрість робить Сократа одним із «наймудріших серед людей». Невідомі експерти, які, схоже, мудрі без справжньої мудрості, не мають знання другого порядку про епістемічний статус своїх власних переконань; вони не усвідомлюють, що вони знають або не знають. Успішне дослідження переконань вимагає здатності, а також мотивації для цього. Ті, хто здаються мудрими, але насправді не мудрі, в основному, не мають мотивації перевіряти свої переконання»[Hardy & Kaiser 2018: 85].

Висновки

У цій роботі я намагалась окреслити актуальність і значущість філософського аналізу суті експертності, як звернувшись до вже наявних напрацювань західних колег, так і запропонувавши власне бачення даної проблематики. Прийшовши до висновку, що експертність – це перш за все соціальне явище, я виділяю три виміри експертизи: онтичний, деонтичний, епістемологічний, наполягаючи на необхідності одночасного врахування усіх трьох під час аналізу реальних експертиз.

Окрім того, апелюючи до реальних соціальних практик, у другій частині статті я намагалась показати, що звернення до філософського аналізу підвалин експертності закладено в основу європейської цивілізації ще сократівськими розвідками. Сократ почав перевіряти епістемічну цінність античних експертів з огляду на суспільно-політичну кризу того часу, в тому числі – кризу в гуманітарній сфері. Тому сподіваюсь, що ці розвідки матимуть подальший розвиток і у вітчизняних філософів, що допоможе суспільству більш виважено і свідомо обирати собі експертів.

Експертність, її онтологічні підвалини, соціально-політичні конотації та методологічні рамці – це філософські питання, які потребують фахо-

вого дослідження. Як завжди і буває, скоріш за все не всі вітчизняні філософи ратифікують введення на наших теренах «філософії експертизи» як повноцінного нового напрямку досліджень, і, звісно, потрібно сказати більше, щоб окреслити можливі переваги та важливі обрії цього напрямку. Тим не менш, я маю позитивне переконання, що такий попередній огляд даної проблематики спровокує обговорення, висловлення певних оцінок та зауваг, що переросте у вже повноцінну фахову дискусію.

Посилання:

- Платон. (2008). *Діалоги*. Пер. з давньогре. Й. Кобів та Ю. Мушчак. Харків: Фоліо.
- Goldman, A.I. (2018). Expertise. *Topoi* 37, 3–10. <https://doi.org/10.1007/s11245-016-9410-3>
- Hardy, J., & Kaiser, M. (2018). Expert Knowledge and Human Wisdom: A Socratic Note on the Philosophy of Expertise. *Topoi* 37, 79–89. <https://doi.org/10.1007/s11245-016-9439-3>
- Hardwig J. (1985) Epistemic dependence. *Journal of Philosophy* 82(7), 335–349 .
- Hertz N. (2013) *Eyes wide open: how to make smart decisions in a confusing world*. HarperCollins, New York.
- Quast, C. (2018) Expertise: A Practical Explication. *Topoi* 37, 11–27. <https://doi.org/10.1007/s11245-016-9411-2>
- Watson, J.C. (2018) The Shoulders of Giants: A Case for Non-veritism about Expert Authority. *Topoi* 37, 39–53. <https://doi.org/10.1007/s11245-016-9421-0>

References:

- Goldman, A.I. (2018). Expertise. *Topoi* 37, 3–10. <https://doi.org/10.1007/s11245-016-9410-3>
- Hardy, J., Kaiser, M. (2018). Expert Knowledge and Human Wisdom: A Socratic Note on the Philosophy of Expertise. *Topoi* 37, 79–89. <https://doi.org/10.1007/s11245-016-9439-3>
- Hardwig J. (1985) Epistemic dependence. *Journal of Philosophy* 82(7), 335–349 .
- Hertz N. (2013) *Eyes wide open: how to make smart decisions in a confusing world*. HarperCollins, New York.
- Plato. (2008). *Dialogues*. Translated by J. Kobiv and Yu. Mushchak. Kharkiv: Folio.
- Quast, C. (2018) Expertise: A Practical Explication. *Topoi* 37, 11–27. <https://doi.org/10.1007/s11245-016-9411-2>
- Watson, J.C. (2018) The Shoulders of Giants: A Case for Non-veritism about Expert Authority. *Topoi* 37, 39–53. <https://doi.org/10.1007/s11245-016-9421-0>

Xenija Zborovska. Experts, expertise and philosophy

This article outlines the relevance and significance of the philosophical analysis of the essence of expertise by drawing upon existing Western contributions within the “philosophy of expertise” and offering author’s vision of this issue. Due to the postulation of the importance of expertise as a social phenomenon, the emphasis has been shifted from the expert himself to those actors who use his expertise.

The main part of the article is devoted to author's concept of the three dimensions of expertise: ontic, deontic, and epistemological. The ontic dimension of expertise encompasses the phenomena of the objectual-sensory world that reflect the basis of an expert's competence and involvement in a community of professionals. However, since expertise is a social activity rather than solely individual, alongside the ontic dimension of contextually verified competencies, there is a mandatory presence of a special responsibility on the expert's behalf, leading to the discussion of the deontic dimension. As the epistemological dimension is one of the most debated in the context of the philosophy of expertise, its elucidation proves to be the most intricate and intriguing within this work. It raises questions regarding the dual nature of knowledge, the epistemic conditions of expertise quality, such as understanding (relevant terms, arguments, etc.), and the presence of propositional justification. This section concludes with an argument for the necessity of simultaneously considering all three dimensions when analyzing real-world expertise. Furthermore, by appealing to real social practices, the second part of the article attempts to demonstrate that the foundation of expertise analysis is deeply rooted in European civilization, starting from Socratic inquiries. Socrates began scrutinizing the epistemic value of ancient experts in light of the socio-political crisis of that time, including crises in the humanitarian sphere. Such a preliminary review of this issue should provoke a discussion, the expression of certain assessments and remarks, which will turn into a full-fledged professional discussion.

Keywords: *philosophy of expertise, expertise, expert, epistemic value, responsibility, Socrates*

Зборовська, Ксенія, кандидатка філософських наук, наукова співробітниця Пресслужби Президії НАН України, співзасновниця освітнього проекту «Печера Платона».

E-mail: xenija.zborovska@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0949-3801>

Zborovska, Xenija, PhD in Philosophy, researcher of the Press Service of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine. co-founder of the educational project «Plato's Cave».

E-mail: xenija.zborovska@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0949-3801>